

УДК 339.7

СОТЧЕНКО Є.В.,
експерт з впровадження ERP систем,
компанія «FreeLance»

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО АСПЕКТУ МІЖНАРОДНИХ РОЗРАХУНКІВ В УМОВАХ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕС СЕРЕДОВИЩА

***Анотація.** У даній статті проводиться аналіз форм міжнародних розрахунків на основі вивчення та узагальнення даних галузевих правових наук та юридичної практики, накопичених з даної тематики, розкрито поняття форми міжнародних розрахунків, аналізуються проблеми правового регулювання у сфері здійснення платежів при експорті імпорту товарів, описані правовідносини, що виникають у сфері електронних комерції на прикладі біткойн, виявлено недоліки правового регулювання міжнародних розрахунків, також даються рекомендації щодо вдосконалення чинного українського законодавства в сфері міжнародних розрахунків.*

Ключові слова: міжнародні розрахунки, зовнішньоекономічна операція, банківський переказ, розрахунки за відкритим рахунком, інкасо, акредитив, біткойн.

Сотченко Є.В., експерт по внедрению ERP систем, компания «FreeLance»

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРАВОВОГО АСПЕКТА МЕЖДУНАРОДНЫХ РАСЧЕТОВ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ РАЗВИТИЯ МЕЖДУНАРОДНОЙ БИЗНЕС СРЕДЫ

***Аннотация.** В данной статье производится анализ форм международных расчетов на основе изучения и обобщения данных отраслевых правовых наук и юридической практики, накопленных по данной проблеме, раскрыты понятие формы международных расчетов, анализируются проблемы правового регулирования в сфере осуществления платежей при экспорте импорте товаров. Описаны правоотношения возникающие в сфере электронных платежей на примере биткойн, выявлены недостатки правового регулирования международных расчетов, также даются рекомендации по совершенствованию действующего украинского законодательства в области международных расчетов.*

Ключевые слова: международные расчеты, внешнеэкономическая операция, банковский перевод, расчеты за открытым счетом, инкассо, аккредитив, биткойн.

Sotchenko E.V., expert on the implementation of ERP systems, company «FreeLance»

IMPROVING THE LEGAL ASPECTS OF INTERNATIONAL PAYMENTS IN THE PRESENT STATE OF INTERNATIONAL BUSINESS ENVIRONMENT

***Abstract.** This paper focuses on the main forms of international payments, their characteristics is researched, the procedure of realization, their advantages and disadvantages. This article analyzes the forms of international payments based on the research and compilation of industry legal sciences and legal practices accumulated on this issue, the concept disclosed forms of international payments, analyzes the problems of legal regulation in the field of payments in the export import of goods, describes the relationship arising in the field of electronic payments on the example of bitcoin, identified shortcomings of legal regulation of international payments, and provides recommendations for improvement of the current Ukrainian legislation in the field of international payments.*

Keywords: international accounts, foreign economic operation, bank transfer payment, payment on open account, collection, letter of credit, bitcoin.

Постановка проблеми. В умовах глобалізаційних перетворень та поглиблення взаємозв'язків між країнами, Україна, як країна з відкритою економікою, є її активним учасником. Залучення нашої країни до міжнародної торгівлі дає змогу не лише більш ефективно використовувати наявні в країні ресурси, а й долучитися до процесів науково-технічного прогресу, задоволення її населення продукцією чи послугами іноземних контрагентів, спектр яких не представлений на вітчизняному ринку тощо. В результаті, такий обмін та пошук інтересу до нього викликає необхідність дослідження форм міжнародних розрахунків при здійсненні експортно-імпортних операцій, можливості застосування тієї чи іншої форми на практиці, переваг та недоліків кожної з них. Нині, дане питання є особливо важливим для України, оскільки наша економіка націлена на активну участь в міжнародній торгівлі шляхом поглиблення експортної орієнтації вітчизняними підприємствами.

Загалом, виникнення міжнародних розрахунків пов'язане з розвитком та поглибленням процесу інтернаціоналізації товарного виробництва, під час здійснення якого відбивається відносна відособленість руху грошей в міжнародному обороті шляхом неспівпадіння періоду виробництва та безпосередньої реалізації товарів, віддаленості ринків збуту [1, с. 29].

Міжнародні розрахунки націлені охоплювати розрахунки по зовнішній торгівлі товарами і послугами, а також некомерційними операціями, кредитами і руху капіталів між країнами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження проблеми здійснення міжнародних розрахунків зробили такі вчені, як: Б. С. Івасів [3, с. 67], О. М. Наконечний [2, с. 78], Л. В. Руденко [11], Д. М. Михайлова [6, с. 40] та ін. Проте, в своїх наукових працях вони розглядають міжнародні розрахунки переважно з організаційно-технічної точки зору, надаючи практичні рекомендації лише щодо використання окремих форм міжнародних розрахунків. Поряд з тим, в умовах турбулентності ринкового середовища та поступової інтеграції української економіки у глобальний економічний простір дана проблематика потребує дослідження не лише з огляду теоретично-технічного аспекту, а й особливостей правового підґрунтя, як обов'язкової передумови легітимності здійснення фінансових взаєморозрахунків між вітчизняними та іноземними контрагентами.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження правового поля здійснення основних форм міжнародних розрахунків, порядок здійснення, їх переваги і недоліки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для початку дослідимо етимологію самого поняття. Міжнародні розрахунки – це грошові розрахунки між суб'єктами міжнародної діяльності, що пов'язані з рухом товарно-матеріальних цінностей і послуг у міжнародному обігу.

Форма міжнародних розрахунків – це спосіб оформлення, передавання та оплати товаророзпорядчих і платіжних документів, що використовуються в міжнародній практиці. Виділяють чотири основні форми міжнародних розрахунків:

- банківський переказ;
- розрахунки за відкритим рахунком;
- інкасо;
- акредитив [7, с. 32];
- комбіновані форми розрахунків.

Безпосередньо існує пряма залежність між наявними ризиками та швидкістю здійснення операції, тому чим надійніше захищає та чи інша форма розрахунків учасників угоди, тим тривалішим буде період між відвантаженням товару та фактичним здійсненням платежу за нього. Далі розглянемо більш детально кожен з форм міжнародних розрахунків.

Банківський переказ – просте доручення банку своєму банку-кореспонденту виплатити певну суму грошей на прохання і за рахунок переказодавця іноземному отримувачу (бенефіціару) з визначенням способу відшкодування банку-платнику виплаченої ним суми [2, с. 44].

Банківський переказ є найбільш поширеною формою безготівкових розрахунків в Україні, що зумовлюється технологічною простотою його здійснення та короткими строками розрахунків. Проте, головним недоліком даної форми є відсутність гарантії для експортера на оплату відправлених ним товарів, тобто виникає ризик щодо втрати валютних коштів. Дану форму розрахунків схематично можна зобразити наступним чином (рис. 1):

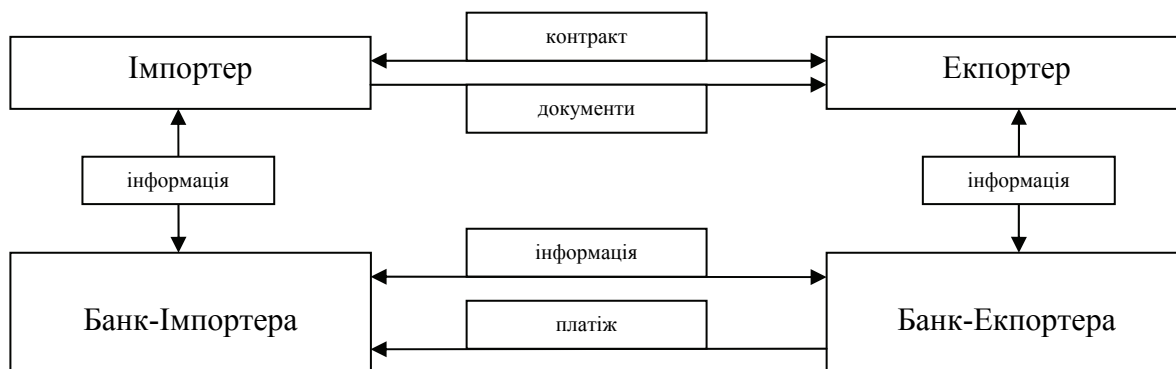

Рис. 1. Розрахунки за допомогою банківського переказу

Джерело: складено автором.

При умові стійких та тривалих взаємозв'язків між постачальником та покупцем обидві сторони можуть прийти до рішення використовувати в якості форми розрахунку – відкритий рахунок, за яким передбачено, що покупець здійснює платіж за товар чи послугу через певний час після здійснення поставки, а контрагенти ведуть взаємний облік сум транзакцій заборгованості один перед одним. Особливістю даного інструменту є те, що рух валюти відірваний від безпосереднього процесу поставки та пов'язаний з комерційним кредитом.

При цьому, в деяких випадках, експортер в односторонньому порядку, кредитує імпортера. Крім того, товаро-супровідні документи до останнього направляються поза банком. Тобто весь контроль за здійсненням операції виконує, в основному, експортер. Схематично дана форма розрахунків виглядає наступним чином (рис. 2).

Акредитив – це договір, що містить зобов'язання банку-емітенту, за яким цей банк за дорученням клієнта (заявника акредитива) або від свого імені взамін документів, які відповідають умовам акредитива, зобов'язаний виконати платіж на користь бенефіціара, або доручає іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж.

Акредитив як платіжний інструмент опосередковує та обслуговує розрахунки між контрагентами різних країн. При розрахунках акредитивами в економічні відносини вступають такі суб'єкти:

- банк-емітент – це банк, що відкрив акредитив;
- бенефіціар – особа, якій призначений платіж або на користь якої відкрито акредитив;
- виконуючий банк – банк, який за дорученням банку-емітенту здійснює платіж взамін документів, визначених в акредитиві.

Рис. 2. Розрахунки за відкритим рахунком

Джерело: складено автором.

Умови та порядок проведення розрахунків за акредитивами, які схематично зображені на рис. 3, передбачаються в договорі між бенефіціаром і заявником акредитива [9].

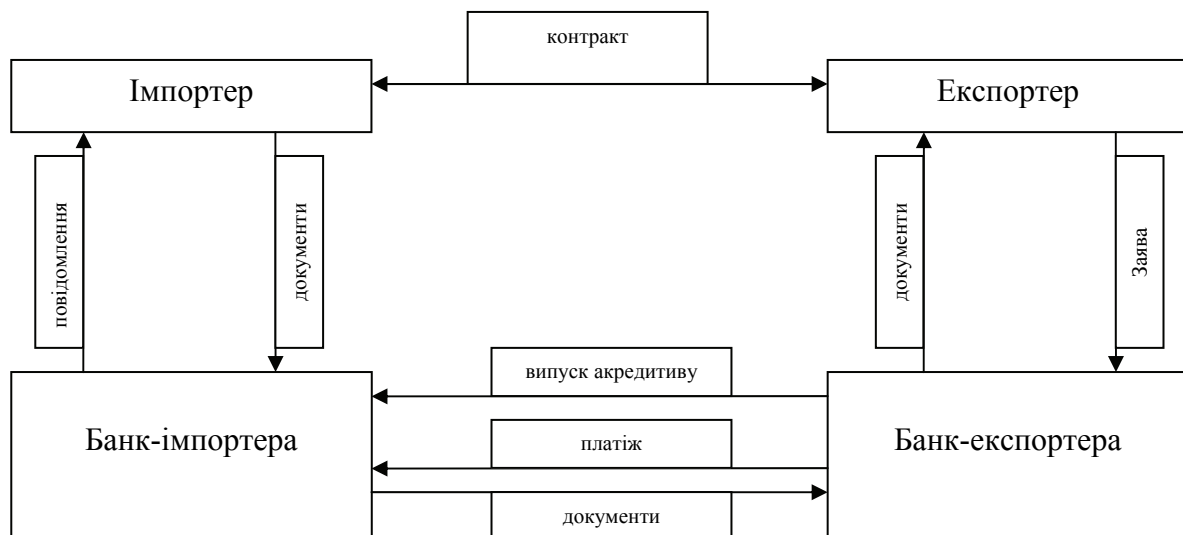

Рис. 3. Розрахунки за допомогою акредитиву

Джерело: складено автором.

Застосування акредитивів у міжнародних розрахунках регулюється Уніфікованими правилами і звичаями для документарних акредитивів, які розроблені і затверджені Міжнародною торговою палатою (1993) [5].

При проведенні акредитивної форми розрахунків банками здійснюються такі операції:

- прийняття банком-емітентом від свого клієнта-покупця товару, продукції заяви на акредитив, перевірки її та відкриття акредитиву, що передбачає депонування суми, вказаної в заяві, на спеціальному рахунку «Кошти в розрахунках акредитивами».

- повідомлення про відкриття акредитиву постачальника.

- отримання виконуючим банком від постачальника та ретельна перевірка документів, що свідчать про відвантаження товару покупцю, який вказав перелік таких документів в заяві на акредитив.

- після перевірки документів виконуючий банк перераховує кошти зі спеціального рахунку «Кошти в розрахунках акредитивами» на рахунок постачальника.

Акредитив вважається закритим:

1) при умові якщо сума коштів, що раніше була депонована відповідає сплаченій сумі постачальнику.

2) при умові невикористання чи неповного використання депонованої суми, банк повертає її за кредитивом платнику в строк, який було передбачений ним в заяві на акредитив, після чого акредитив також вважається закритим [9].

Таким чином, можна стверджувати про відносну складність та порівняно, з попередніми інструментами розрахунків, подовжену тривалість документообігу при даній формі розрахунків. Проте, одним з найбільших

недоліків, особливо, для вітчизняних контрагентів, є висока вартість банківських послуг за здійснення даної форми розрахунків, зокрема:

- прийняття та перевірка документів – 120 грн.,
 - відкриття акредитиву – 0,2%–0,3% від суми акредитиву,
 - платіж за акредитивом постачальнику – 0,1%–0,7% від суми акредитиву.
 - унесення погоджених змін до умов акредитиву без змін суми та/ або строку – 80 грн.,
 - унесення погоджених змін до умов акредитиву зі зміною суми та/або терміну – 0,2%.
 - аналювання акредитиву до кінця терміну його дії з ініціативи клієнта – 80 грн.
 - повернення документів, наданих у невідповідності з умовами акредитиву – 80 грн.
- Серед суттєвих переваг акредитиву виділяємо наступні (табл. 1):

Таблиця 1

Переваги акредитивної форми розрахунків

Для постачальника	Для покупця
гарантія отримання коштів за поставлений товар, готову продукцію, так як вони депоновані на спеціальному рахунку в установі банку. В разі невиконання угоди з будь-якої причини, кошти покупця будуть перераховані банком з рахунку «Розрахунки акредитивами» на його поточний рахунок	гарантія отримання товару, продукції, так як виконуючий банк може здійснити оплату за поставлений товар, продукцію тільки після відвантаження її постачальником, про що свідчать отримані банком товарно-транспортні накладні та інші документи, передбачені заявою на акредитив.

Джерело: складено автором.

Крім вищезгаданих недоліків і переваг, на думку автора, необхідно звернути увагу на практику застосування резервного акредитиву в інших країнах світу а саме у США.

У середині ХХ століття в американській діловій практиці з'явився новий спосіб забезпечення виконання зобов'язань – резервний акредитив (standby letter of credit). Цей правовий інститут являє собою гарантію виконання в широкому сенсі, спрямовану на захист бенефіціара в разі невиконання своїх обов'язків іншою стороною основного договору. Виникнення даного інституту пов'язано з необхідністю створення простого, швидкого і надійного механізму платежу, який не міг бути здійснений за договором поруки з причини акцесорного характеру поруки і наявності у поручителя права використовувати заперечення, які може висувати основний боржник. Потреба в односторонньому зобов'язанні третьої особи, незалежному від основного договору, виникла і в європейських країнах, що призвело до появи аналогічного виду забезпечення, який отримав найменування банківської, або незалежної гарантії. Починаючи з 70-і років ХХ століття резервні акредитиви та банківські гарантії стали застосовуватися в міжнародній банківській практиці. З тих пір був накопичений значний досвід їх застосування, та Міжнародна Торгова Палата (м.Париж), однією з цілей якої є гармонізація та уніфікація міжнародного торгового права, розробила набір звичаїв для кожної категорії інструментів: Уніфіковані правила для гарантій за вимогою [7, с. 34].

З'явившись в США, резервні акредитиви давно перестали бути тільки американським явищем, так як кількість акредитивів, що відкриваються неамериканськими банками, перевищує кількість акредитивів, відкритих банками США, у співвідношенні принаймні 2:1. Сума зобов'язань по резервним акредитивами, відкритим на американському ринку неамериканськими банками, складає 487 200 млн. доларів, американськими банками – 200 млрд. доларів. У 1978 році вона дорівнювала 25 млрд. доларів. Сума зобов'язань по резервним акредитивам, відкритим поза американського ринку, оцінюється в 100 млрд. доларів. Таким чином, застосування резервного акредитива не тільки не обмежується внутрішнім американським ринком, але і більшість даних зобов'язань видається американськими філіями банків іноземного походження. Як приклад, можна привести французьке підприємство Рено [15].

За допомогою інституту банківської гарантії вирішуються завдання скорочення терміну отримання відшкодування шкоди, забезпечення виконання договірних зобов'язань, зменшення ризику неплатежу і компенсації кредиторі втрат, викликаних невиконанням зобов'язань боржником. Такі суттєві риси банківської гарантії як особливий суб'єктний склад, незалежність від основного договору, документарний характер, оплатне та ін. Роблять її найбільш надійним, по суті твердим забезпеченням виконання зобов'язань [10].

Переваги, які дає банківська гарантія всім учасникам угоди, виправдовують законодавче введення цього способу забезпечення. Разом з тим новизна і порівняно недовгий період використання банківської гарантії нерідко призводять до труднощів у процесі її застосування. Автор вважає, що у світі розширюється залучення українських банків в міжнародні операції дослідження особливостей правового регулювання та практики застосування резервних акредитивів в США і вивчення міжнародної практики сприятимуть більш повному розумінню механізму функціонування резервних акредитивів, а також вирішенню проблем, що виникають в ході реалізації зовнішньоторговельного контракту.

У зв'язку з тим, що при видачі банківських гарантій виникають певні труднощі через відмінності національних законодавств, якими регламентується видача гарантій, пропонуємо використовувати такий банківський продукт, як резервний акредитив (стенд-бай) [12].

Резервні акредитиви використовуються насамперед у США і замінюють там прийняті в нашому розумінні гарантії, які відповідно юрисдикції більшості штатів США не можуть бути видані банками. Однак і в Європі цей вид акредитива все ширше використовується у зовнішньоекономічних операціях. Резервний акредитив є універсальним інструментом забезпечення платежу. За економічним змістом він подібний банківськими гарантіями та поруками. Але останні підкоряються національним правилам і національному законодавству, резервні ж акредитиви – Уніфікованим правилам і звичаям для документарних акредитивів (публікація Міжнародної торгової палати № 600, редакція 2007 р.) або Міжнародним процедурам стенд-бай (ISP98) [15; 17].

Практичне застосування резервних акредитивів при проведенні розрахунків по зовнішньоторговельним операціям досить досить широке. Наприклад найбільш типові ситуації, що виникають при здійсненні платежу по зовнішньоторговельним угодам можуть бути такі:

– обігових коштів покупця цілком достатньо для своєчасної оплати товарів, однак постачальник наполягає на використанні більш безпечною, ніж переказ, форми розрахунків. У такому випадку сторони можуть домовитися про платежі за зовнішньоекономічним договором на умовах товарного кредиту шляхом здійснення платежу по відкритому рахунку [13];

– виникає необхідно посилити гарантування платежу. В якості забезпечення виставляється резервний акредитив, який покриває одну або декілька відвантажень. Якщо покупець своєчасно розраховується за зовнішньоекономічним договором, резервний акредитив не використовується. Якщо він не розраховується за певну партію товару, продавець може звернутися до банку з вимогою здійснити платіж;

– існує необхідність забезпечити зобов'язання експортера за акредитивом, які передбачають здійснення банком-емітентом авансового платежу, або в забезпеченні зобов'язань щодо виплати неустойок та штрафів на користь імпортера.

Механізм видачі резервного акредитива такий же, як і при наданні банківської гарантії, але, враховуючи на те, що він підпорядковується Уніфікованим правилам і звичаям для документарних акредитивів, значно спрощується процедура його видачі та обслуговування.

Резервний акредитив являє собою одностороннє, незалежне, документарне зобов'язання, відповідно з яким емітент зобов'язується сплатити бенефіціару-кредитору по забезпечуваному резервним акредитивом зобов'язанням певну грошову суму.

Між резервними акредитивами, документарними акредитивами, від яких вони запозичили документарну техніку, і банківськими гарантіями існує тотожність правової природи, засноване на певній кількості спільних рис. Порівняння резервного акредитива з банківською гарантією і документарним акредитивом дозволяє зробити висновок про те, що резервний акредитив є гнучким фінансовим інструментом, який застосовується не тільки як платіжна гарантія у разі невиконання своїх зобов'язань приказодателем, але і як інструмент платежу за основним договором і може бути пристосований до будь-яких обставин, в яких потрібна участь третьої особи в якості гаранта платежу.

Принцип незалежності акредитива, згідно з яким зобов'язання емітента перед бенефіціаром не залежить від існування, виконання чи невиконання основного договору та угоди між приказодателем та емітентом (рамбурсної угоди), виключає застосування ст. 1-209 ЕТК, що передбачає можливість підпорядкування одного зобов'язання платежу за іншим зобов'язанням.

1. Аналіз розвитку правового регулювання акредитивів в США показує, що прийняття нової редакції Уніфікованих правил і звичаїв для документарних акредитивів в 1993 році (публікація МТП № 500), що відбиває поточну банківську практику міжнародних розрахунків, використання нових інформаційних технологій, особливо електронних засобів зв'язку, а також поява в американському праві резервних акредитивів та їх подальше поширення на міжнародному ринку зумовили перегляд розділу 5 ЕТК в 1995 році. У новій редакції розділу 5 ЕТК проявилось зближення норм цього розділу з Уніфікованими правилами та звичаями для документарних акредитивів.

2. У межах обмежень, встановлених в новій редакції розділу 5 ЕТК, банкам надано широкі можливості визначати умови та акредитива, і рамбурсної угоди таким чином, щоб обмежити свої обов'язки і перерозподілити свою відповідальність. До числа факторів, які банку необхідно враховувати при складанні документа, відносяться наступні: чи прийняв штат, в межах юрисдикції якого знаходиться головний офіс, якимсь неуніфікованих положення (а також взяли такі положення штати, в межах юрисдикції, яких перебувають філії), його внутрішні процедури, практику і технології. Нова редакція розділу 5 ЕТК є гнучким законом, що забезпечує широкий діапазон договірної розсуду.

3. Рамбурсна угода, яка укладається приказодателем з емітентом, є за своєю правовою природою банківським договором *sui generis*, що представляє собою гарантійний кредит, що надається третій особі бенефіціару на певну суму і термін.

4. Необхідність захисту інтересів бенефіціара сприяла конкретизації обов'язки емітента з перевірки документів. Емітент зобов'язаний здійснити платіж бенефіціару, якщо подані документи за своїми зовнішніми ознаками строго відповідають умовам акредитива. Цей принцип, що отримав найменування строгої відповідності і вживаний більшістю американських судів, був вперше закріплений в новій редакції розділу 5 ЕТК. Подальший розвиток цього принципу призвело до посилення строго формального характеру акредитива, що означає ігнорування емітентом бездокументарну умов при тлумаченні волі сторін.

5. Новітнє законодавство США розвивається в напрямку надання приказодателю судового захисту в тих випадках, коли при востребованні суми акредитива вчинений бенефіціаром обман полягає в основному дого-

ворі. Дозволивши суду розглядати основний договір, незважаючи на принцип незалежності акредитива, законодавець визначив ряд умов, які приказодатель повинен виконати для отримання судової заборони. Виконання цих умов покликане обмежити пред'явлення приказодателем необгрунтованих позовів, спрямованих на перешкодження платежу за акредитивом.

Гарантії бенефіціара емітенту та приказодателю (warranties) являють собою ефективний спосіб протидії безпідставному збагаченню бенефіціара, яке може відбутися в результаті пред'явлення їм неправомірного вимоги емітенту. Однак для того, щоб акредитиви не втратили своє комерційне значення, платіж по них повинен проводитися. Гарантії, передбачені в новій редакції розділу 5 ЕТК, встановлюють розумний баланс між необхідністю платежу за акредитивом та захистом інтересів емітента та наказодавця. Вступ гарантій в силу тільки після ісполнеія акредитива не дозволяє емітенту посилатися на їх порушення для обгрунтування відмови у платежі.

Інкасо – це банківська операція, за допомогою якої банк за дорученням експортера отримує на основі розрахункових документів суму коштів, що йому належить, від імпортера за відвантажені йому товари чи надані послуги і зараховує ці кошти на рахунок клієнта-експортера у себе в банку [6 с.40].

При цьому інкасо являє собою тільки інкасування паперів і банк не гарантує оплату коштів експортеру за відвантажений товар чи надані послуги. Инкасова форма розрахунків певною мірою вигідна експортеру тим, що дає захист його прав на товар до моменту оплати документів (якщо, звичайно, експортер не дав інструкції про видачу документів без оплати). Ця форма розрахунків також вигідна імпортерам, оскільки вона припускає оплату реально поставленого товару, а витрати з проведення інкасової операції є відносно невеликими. Застосування інкасо регулюється «Уніфікованими правилами інкасо», прийнятими в 1978 році Міжнародною торговельною палатою [6].

В рамках одного контракту може застосовуватися кілька різних форм міжнародних розрахунків (комбіновані розрахунки), наприклад, частина вартості контракту може бути оплачена авансом, повернення якого гарантується авансовою гарантією, для розрахунків за основну частину контракту може бути використаний акредитив, залишок оплачується у формі банківського переказу.

Особливу увагу на думку автора треба звернути на сучасний стан електронної комерції та платежні системи, що обслуговують товарні потоки в мережі Internet.

Через виняткову значимість відносин у сфері електронної комерції для становлення конкурентоздатної ринкової економіки будь-яка цивілізована держава має сприяти їх розвитку. Для цього необхідно розробляти основні процедури і принципи здійснення електронної комерції, а також передбачати рівні юридичні гарантії та судовий захист для всіх її учасників. При цьому слід враховувати, що особливістю правовідносин, які мають бути врегульованими, є те, що вони здебільшого мають екстериторіальний характер. Однобічне застосування державою правових норм, які регулюють подібні відносини, без урахування досвіду міжнародної практики і законодавства інших країн, буде неефективним. Про це свідчать багаторазові безуспішні спроби таких країн, як США і Великобританія поширити свою систему права і законодавство на відносини щодо врегулювання конфліктів у мережі Internet.

Юристи по-різному підходять до бачення майбутнього регулювання електронної комерції та платіжних систем. Одні автори пропонують розробити комплексний закон про електронну комерцію та електронні засоби платежу, який би регулював більшість відносин, що виникають під час їх здійснення, а саме: від поняття електронного документа до укладення договору. Інші вважають, що було б краще розробити три закони: про електронний документообіг, про електронний підпис, про електронну комерцію (торгівлю). Проте всі вони переконані, що для нормального функціонування і розвитку електронної комерції необхідне нормативне визначення механізму здійснення угод з використанням Інтернету і легалізації застосовуваних при цьому способів взаєморозрахунків [19].

У світі вже почалася активна робота зі створення належного правового забезпечення електронної комерції, хоча можна з упевненістю сказати, що законодавство будь-якої країни, у тому числі й США та Великобританії, які прийнято вважати батьківщиною електронної комерції, перебуває на початковому етапі формування.

Так, згадуючи історію, на асамблеї ООН 30 січня 1997 р. був прийнятий типовий закон «Про електронну торгівлю» (так званий Типовий закон ЮНСТТРАЛ). Цей документ має рамковий, рекомендаційний характер і призначений у першочергово для використання державами як основи для розробки національного законодавства. Цей міжнародний документ заклав правові основи діяльності в сфері електронної торгівлі, дав визначення основним поняттям а саме: електронний документ, електронний документообіг, електронний підпис, автор електронного документа, інформаційна система, визнав юридичну і доказову силу за документами в електронній формі; визначив вимоги, що висуваються до електронного підпису як засобу підтвердження достовірності та цілісності електронного документа.

У розвиток Типового закону «Про електронну торгівлю» держави-учасниці ООН розробили проект міжнародної Конвенції «Про електронні угоди», основним завданням якої є вироблення єдиних і обов'язкових правил встановлення порядку укладення електронних угод та їх виконання. Ця Конвенція Покликана перевести відносини у сфері міжнародної електронної торгівлі на якісно інший, більш високий рівень розвитку.

Поряд з нормотворчою діяльністю ООН у формуванні міжнародного права у сфері електронної торгівлі активну участь бере і Європейський Союз. У 1998 році він прийняв Директиву «Про деякі аспекти електронної торгівлі на внутрішньому ринку», основним завданням якої є забезпечення умов належного функціонування міжнародної електронної комерції між державами-членами ЄС. Порівняно з Типовим законом ЮНСТТРАЛ,

Директива є досить великим документом, що визначає правове регулювання значного кола суспільних відносин у сфері електронної торгівлі. Крім загальних положень, цей документ містить комплекс норм, які більш детально регулюють окремі аспекти електронної торгівлі.

Іншим не менш важливим документом, який формує європейське право у сфері електронної торгівлі, є прийнята в грудні 1999 р. Директива ЄС «Про правові основи Співдружності для використання електронних підписів». Цей документ найбільш повно врегулював відносини у сфері використання електронних підписів. Він вивів Європейський союз та країни, що входять до нього, вперед у справі державного регулювання електронної торгівлі. Мета прийняття цього законодавчого акта – забезпечити ведення бізнесу через Інтернет.

Крім названих документів, Європейський Союз прийняв низку інших актів, спрямованих на регулювання електронної комерції, серед яких: директиви ЄС «Про електронну торгівлю», «Про захист споживачів у випадку укладення контрактів на відстані» і таке ін.

Поряд з міжнародним правом активно розвивається і національне законодавство окремих країн світу. Приймаються закони, що регулюють діяльність у сфері Інтернет. Особливо успішно у цьому напрямі ведуть роботу Сполучені Штати Америки, де вже зараз прийнято 12 федеральних законів щодо регулювання відносин у сфері Інтернет.

В Україні також існує ринок товарів і послуг, для оплати яких електронна комерція є зручним платіжним інструментом. За даними компанії P5 Communications, Inc., не менш 6% українських Інтернет-користувачів періодично роблять покупки в Мережі, що тільки в одному Києві складає не менш 30 тис. чоловік. Але в нашій державі цей ринок і досі перебуває в ембріональному стані. Так, у UaNet (українському секторі Інтернету) нараховується усього кілька десятків працюючих електронних магазинів, тому акцентувати увагу слід на розробці нових магазинів на базі програмних додатків торгової площадки [10].

У нашій державі початок правового регулювання діяльності у сфері високих технологій було закладено у 1998 р. з прийняттям Верховною Радою України Закону України «Про Національну програму інформатизації». Тоді ж була схвалена Концепція Національної програми інформатизації та прийнято Закон України «Про затвердження завдань Національної програми інформатизації на 1998-2000 роки».

Особливу увагу треба зосередити на аналізі правового поля застосування нових засобів платежу, а саме біткоїн – глобальну валюту, що будується на розподіленому обчисленні замість золота та банків. Необхідно з певною долею іронії відноситися стосовно заяви НБУ відносно Bitcoin від 10.11.2014 в якій йдеться про наступні твердження:

1. У заяві НБУ не міститься прямої заборони використання криптовалют, а лише нагадування, що на території України засобом платежу є виключно гривня.
2. Відносно твердження щодо того, що Bitcoin є грошовим сурогатом, який не має забезпечення реальною вартістю:

По-перше, у роз'ясненні НБУ розглядає Bitcoin, як грошовий сурогат. Така позиція регулятора не виглядає досить переконливою, оскільки відповідно Закону про НБУ, грошовим сурогатом визнаються будь-які документи у вигляді грошових знаків, що мають відмінності від грошової одиниці України (гривні), випущені в обіг не НБУ та виготовлені з метою здійснення платежів в господарській діяльності. Bitcoin не можуть розглядатися як грошовий сурогат, оскільки вони не є грошовими знаками.

По-друге, Bitcoin не має забезпечення реальною вартістю лише у традиційному сенсі, у той спосіб, яким забезпечена валюта будь-якої держави. Але це не заважає йому мати вартість на багатьох міжнародних біржах, більшу за будь-яку державну валюту у світі – поточний курс складає біля 400 доларів США за 1 одиницю (вартість української гривні складає приблизно 0,0625 доларів США за 1 одиницю, хоча гривня забезпечена реальною вартістю).

3. Зауваження НБУ щодо збільшених ризиків, що нібито пов'язані з використанням криптовалюти також не виглядають доведеними. Для протиправних дій Bitcoin використовується не частіше, ніж валюта будь-якої держави, враховуючи Україну.

По всьому світі більше 40 мільйонів людей використовують криптовалюти як засіб платежу, об'єкт для інвестицій, досліджень та інших цілей, а Україна знаходиться на 11 місці в світі за кількістю користувачів цієї технології. Також з нашої країни походять декілька компаній, що є лідерами у своїй сфері. Одна з найбільших компаній-виробників обладнання для майнінгу та найбільший у світі пул майнерів створені українцями.

Успіхи українських компаній на світовому ринку криптовалют дозволяють нам впевнено припустити, що сектор фінансових послуг, пов'язаних з цією технологією може стати локомотивом української економіки та зробити нашу державу однією з найбільш фінансово інноваційних країн у світі.

Жодна з розвинутих країн не забороняла використання криптовалют. Міністерство фінансів ФРН у серпні минулого року офіційно визнало Bitcoin фінансовим інструментом та внесло відповідні зміни у Банківський кодекс. Велика Британія планує зробити Лондон світовою столицею криптовалют. Прагнення України стати членом Європейського Союзу має серед іншого відобразитися у європейському підході до регулювання ринку криптовалют [14].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, кожна форма розрахунків передбачає певні особливості застосування, які і відображають основні відмінності між ними, при цьому, спільною рисою для всіх форм є наявність між експортером та імпортером контракту на здійснення операції, що є вже елементом, що містить правову складову відносин. А з огляду на те, що саме контракт є визначальною та відправною точкою обов'язків та умов участі в операції для обох учасників,

вважаємо, що подальших дослідженням у даному напрямку має стати саме аналіз контактів при вищевказаних формах розрахунку, проведення компаративного аналізу, особливо в частині обов'язку та у разі невиконання сторонами домовленостей.

У сучасних умовах в силу різних факторів збільшується кількість суб'єктів у різних сферах, з'являються нові види фінансової діяльності, удосконалюється законодавство, ускладнюються зв'язки і відносини у фінансово-економічній сфері, але разом з цим виникають нові, більш витончені схеми фінансових злочинів. У зв'язку з цим велика увага в сучасному світі приділяється фінансовому контролю.

У даному дослідженні були розглянуті кілька груп проблем у сфері міжнародних розрахунків.

Перша група проблем і прогалин у праві пов'язана з недостатнім правовим регулюванням різних форм міжнародних розрахунків, таких як акредитив, інкасо, авансовий платіж та інші. В даний час в українському законодавстві існують прогалини в галузі регулювання проведення міжнародних розрахунків. Практично банки здійснюють міжнародні розрахункові операції, спираючись на правила і стандарти Міжнародної Торгової Палати. Відсутність законів, що регулюють проведення розрахунків за акредитивом, інкасо, породжує безліч правових питань. У міжнародній практиці, наприклад, існує безліч видів акредитивів, що дозволяють учасникам розрахункових операцій обрати найбільш зручну схему здійснення платежів. У той же час, цивільний Кодекс, що містить положення про розрахунки за акредитивом, описує лише загальні положення по документарних акредитивах і схему здійснення платежу.

Проведений аналіз правового регулювання резервного акредитива в США та міжнародної практики мають не тільки науково-теоретичне, а й практичне значення. Застосування резервних акредитивів поряд з незалежними банківськими гарантіями досить поширені в діяльності відчизняних зовнішньоторговельних компаній. Суперечки, що виникають у українських учасників правових відносин, пов'язаних з банківською гарантією або резервним акредитивом, багато в чому аналогічні тим, які є в учасників відповідних відносин в США. У цьому зв'язку вивчення та удосконалення досвіду провідних країн світу та аналіз міжнародної практики може бути застосований відчизняними суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності далі ЗЕД для вирішення проблем застосування даних правових інструментів українськими суб'єктами господарювання в рамках зовнішньоторговельних контрактів.

Резервний акредитив являє собою одностороннє, незалежне, документарне зобов'язання, відповідно з яким емітент зобов'язується сплатити бенефіціару-кредитору по забезпечуваному резервним акредитивом зобов'язанням певну грошову суму.

Між резервними акредитивами, документарними акредитивами, від яких вони запозичили документарну техніку, і банківськими гарантіями існує тотожність правової природи, засноване на певній кількості спільних рис. Порівняння резервного акредитива з банківською гарантією і документарним акредитивом дозволяє зробити висновок про те, що резервний акредитив є гнучким фінансовим інструментом, який застосовується не тільки як платіжна гарантія у разі невиконання своїх зобов'язань наказодателем, але і як інструмент платежу за основним договором і може бути пристосований до будь-яких обставин, в яких потрібна участь третьої особи в якості гаранта платежу.

Автор вважає, що принцип незалежності акредитива, згідно з яким зобов'язання емітента перед бенефіціаром не залежить від існування, виконання чи невиконання основного договору та угоди між наказодателем та емітентом, виключає застосування ст. 1-209 ЕТК, що передбачає можливість підпорядкування одного зобов'язання платежу за іншим зобов'язанням.

Акредитиви набули свій розвиток окремо від концепції договору, існуючої в загальному праві, тому вони повинні розглядатися як окремий інститут. Деякі принципи і норми договірної права не застосовуються до акредитивів. Наприклад, договори не можуть примусово виконуватися при відсутності зустрічного задоволення, що не поширюється на акредитиви. Акредитив зобов'язує емітента, навіть якщо наказодатель не виплачує винагороду за його відкриття або не надає іншу цінність в обмін на зобов'язання емітента здійснити платіж бенефіціару. Акредитив набирає чинності з моменту його передачі особі, запитуваній для авізування, або бенефіціару. Виходячи з цього, автор приходять до висновку, що акредитиви являють собою самостійні угоди, які є не домовленістю, а торговими інструментами (*mercantile instruments*), особливо роду інститутом торгового права (інститутом *sui generis lex mercatoria*).

Аналіз розвитку правового регулювання акредитивів в США показує, що прийняття нової редакції Уніфікованих правил і звичаїв для документарних акредитивів в 2007 році (публікація МТП № 600), що відбиває поточну банківську практику міжнародних розрахунків, використання нових інформаційних технологій, особливо електронних засобів зв'язку, а також поява в американському праві резервних акредитивів та їх подальше поширення на міжнародному ринку були причиною перегляду розділу 5 ЕТК в 1995 році. У новій редакції розділу 5 ЕТК проявилось зближення норм цього розділу з Уніфікованими правилами та звичаями для документарних акредитивів.

Автор доходить висновку, що в межах обмежень, встановлених в новій редакції розділу 5 ЕТК, банкам надано широкі можливості визначати умови та акредитива, і рамбурсного угоди таким чином, щоб обмежити свої обов'язки і перерозподілити свою відповідальність. До числа факторів, які банку необхідно враховувати при складанні документа, відносяться наступні: чи прийняв штат, в межах юрисдикції якого знаходиться головний офіс, якість уніфікованих положення (а також взяли такі положення штати, в межах юрисдикції, яких перебувають філії), його внутрішні процедури, практику і технології. Нова редакція розділу 5 ЕТК є гнучким законом, що забезпечує широкий діапазон договірної розсуду.

Відносно уніфікації правового регулювання резервного акредитива автор робить висновок про те, що на міжнародному рівні виникла потреба не тільки в неофіційній кодифікації звичаїв, але й у висновку міжнародного договору, спрямованого на встановлення правового режиму резервних акредитивів і незалежних гарантій. Разом з тим в даний час Конвенція про незалежні гарантії та резервні акредитиви не знайшла широкого визнання, і більшість правовідносин і раніше регулюється за допомогою міжнародних торгових звичаїв.

Необхідність захисту інтересів бенефіціара сприяла конкретизації обов'язки емітента з перевірки документів. Емітент зобов'язаний здійснити платіж бенефіціару, якщо подані документи за своїми зовнішніми ознаками строго відповідають умовам акредитива. Цей принцип, що отримав найменування строгої відповідності і вживаний більшістю американських судів, був вперше закріплений в новій редакції розділу 5 ЕТК. Подальший розвиток цього принципу призвело до посилення строго формального характеру акредитива, що означає ігнорування емітентом бездокументарну умов при тлумаченні волі сторін.

Принцип незалежності акредитива є умовою економічної ефективності даного інструменту. З цього принципу не повинні робитися винятки, крім випадків обману з боку бенефіціара. Наказодатель може використовувати заперечення про обман тільки у виняткових випадках, коли наявність обману безперечно. На думку автора, будь-яке пом'якшення умов або порядку застосування заперечення про обман зменшить надійність і швидкість платежу за резервним акредитивом.

Новітнє законодавство США розвивається в напрямку надання наказодателю судового захисту в тих випадках, коли при вимозі суми акредитива вчинений бенефіціаром обман полягає в основному договорі. Дозволивши суду розглядати основний договір, незважаючи на принцип незалежності акредитива, законодавець визначив ряд умов, які наказодатель повинен виконати для отримання судової заборони. Виконання цих умов покликане обмежити пред'явлення приказодателем необгрунтованих позовів, спрямованих на перешкодження платежу за акредитивом.

Пред'являючи вимогу про платіж, бенефіціар дає гарантії наказодателю, емітенту та будь-якій особі, якій здійснюється представлення. Основна гарантія означає відсутність підроблення та істотного обману. Проблема помилкових заяв про виконання і невиконання зобов'язань при використанні резервного акредитива вирішується спеціальною гарантією, яку бенефіціар дає лише наказодателю і яка означає, що подання документів до оплати не порушує основний договір. Автор вважає, що зазначені гарантії являють собою ефективний спосіб протидії безпідставному збагаченню бенефіціара, яке може відбутися в результаті пред'явлення їм неправомірного вимоги емітенту. Однак для того, щоб акредитиви не втратили своє комерційне значення, платіж по них повинен проводитися. Гарантії, передбачені в новій редакції розділу 5 ЕТК, встановлюють розумний баланс між необхідністю платежу за акредитивом та захистом інтересів емітента та наказодавця. Вступ гарантій в силу тільки після виконання акредитива не дозволяє емітенту посилаючись на їх порушення для обгрунтування відмови у проведенні платежів.

Уніфіковані правила по інкасо та уніфіковані правила і звичаї для документарних акредитивів носять лише рекомендаційний характер і використовуються в банківській практиці лише в разі приєднання банку до зазначених правилами або прямої вказівки в тексті акредитива (інкасо). Імплементация міжнародних правил та звичаїв про проведення і різних формах міжнародних розрахунків до національного законодавства, яке вже застосовується в банківській практиці багатьох держав, допомогла б вирішити дві найбільш гостро стоячі питання. По-перше, в умовах глобалізації та інтеграції це стало б кроком на шляху до уніфікації національного законодавства в сфері європейських та міжнародних розрахунків. По-друге, наявність законодавчих актів, що детально регламентують ту чи іншу форму розрахунків, здатне упорядкувати діяльність деяких банків щодо здійснення відповідних операцій, дозволить ліквідувати прогалини та уникнути правових колізій у даній сфері.

Внесення низки змін і доповнень потрібне і в законодавство, що регулює здійснення фінансового контролю за проведенням розрахункових операцій, і з цим пов'язана ще низка проблем, розглянута в матеріалі дослідження. Слід зазначити, що за останні роки законодавство в даній сфері було значно вдосконалено, що дозволило добитися значних успіхів у боротьбі з легалізацією незаконних доходів і запобігання використанню шахрайських операцій і фіктивних угод при міжнародних розрахунках.

Тісна співпраця держав у рамках різних міжнародних організацій з метою підвищення ефективності фінансового контролю за міжнародними операціями вимагає приведення національних правових норм у даній сфері до спільного знаменника. В даний час вже існує ряд угод про взаємовигідну співпрацю держав у рамках протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом та фінансуванню тероризму. Вимагають перегляду також і норми вітчизняного права, що встановлюють міру відповідальності за фінансові злочини, а саме фіктивні операції, що мають метою відмивання незаконних доходів та інші шахрайські дії.

Подальше вдосконалення законодавства України у сфері фінансового контролю з метою протидії відмиванню злочинних доходів дозволить країні приєднатися до Варшавської Конвенції Ради Європи «Про протидію відмивання злочинних доходів» (травень, 2005).

Головною проблемою на сьогоднішній день в області здійснення фінансового контролю залишається створення єдиної інформаційної системи фінансового контролю та єдиної бази даних. Багато вчених відзначають неузгодженість дій державних контрольних органів, відсутність взаємодії, обміну інформацією, паралелізм в роботі, дублювання функцій, відсутність чітко розмежованих повноважень контролюючих органів та їх посадових осіб зокрема. Всі ці недоліки призводять до низької ефективності і відсутності бажаного результату у сфері фінансового контролю.

Підводячи підсумок, необхідно відзначити, що в даний момент автору ще важко говорити про сформовану систему правових актів, що регулюють здійснення міжнародних безготівкових розрахунків в Україні. Незважаючи на позитивні тенденції правового регулювання, вітчизняне законодавство в області безготівкових розрахунків далеко від досконалості.

Врегулювання правового статусу Bitcoin в Україні не підлягає сумніву. В даний час Національному Банку України необхідно проведення круглого столу зі спільнотою щодо статусу криптовалют у нашій державі з метою розробки правових заходів для найбільш ефективного використання біткойн для задоволення кінцевими споживачами своїх потреб.

Список використаних джерел

1. Бердар М.М. Фінанси підприємств / М.М. Бердар [навч. посіб.]. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 352 с.
2. Береславська О.І. Міжнародні розрахунки та валютні операції: Навч. посібник / Береславська О.І., Наконечний О.М., Пясецька М.Г. та ін; За заг. ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2002. – 392 с.
3. Івасів Б.С. Міжнародні розрахунки: Підручник / Б.С.Івасів. – Тернопіль: Карт-бланш, 2004. – 223 с.
4. Інформаційні матеріали on-line. Платіжні системи «Правове регулювання електронної комерції» [Електронний ресурс] / — Режим доступу: http://pidruchniki.com/15950210/finansii/pravove_regulyuvannya_elektronnoyi_komertsiyi.
5. Международная стандартная банковская практика International Standard Banking Practice: по проверке документов по документар. аккредитивам: ред. 2007 г. для UCP600. – М: Инфотропик медиа, 2011. – 160 с.
6. Михайлов Д.М. Международные контракты и расчеты. / Д.Михайлов / 2-е изд., Профессиональная практика, 2008. – 641 с.
7. Міжнародна економіка [Білоцерківець В. В., Завгородня О. О., Лебедєва В. К. та ін.]; [підручник] / за ред. А. О. Задой, В. М. Тарасевича. — К.: Центр учбової літератури, 2012. – 416 с.
8. Міжнародні фінанси [Д'яконова І.І., Макаренко М.І. та ін.]; [навч. посібник]. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 548 с.
9. Офіційне інтернет представництво національного банку України «Нормативно-правові акти з питань безготівкових розрахунків» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=66326.
10. Петрашко Л. П. Міжнародні фінанси / Петрашко Л. П. [навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц]. – К.: КНЕУ, 2003. – 221 с.
11. Руденко Л.В. Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції: Підручник / Л.Руденко / Видання 2-ге, перероблене і доповнене. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 632 с.
12. Унифицированные правила ICC для гарантий по требованию. Редакция 2010. Публикация ICC № 758 ICC Uniform Rules for Demand Guarantees. 2010 Revision. ICC Publication No. 758 : пер. с англ.
13. Anglade J.-L. Droit et pratique de la lettre de credit standby. Paris, 2000, p. 3–4.
14. Bitcoin foundation Ukraine «Майданчик для спілкування та інформаційний центр щодо розвитку, просування і підтримки Біткойн в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bitcoinua.org/news/>.
15. Taylor, Dan.Uniform Customs and Practice for Documentary Credits Texts, Rules and History 1920–2007. ICC Publication No. 683, 2008 Edition.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2015